

Операције подршке миру и оружане снаге САД

(Управљање кризом на простору бивше Југославије)*

Предео пуковник *Милан В. Петковић*

Увод

Намена овог текста јесте да америчке чиниоце политичког одлучивања приближи проблему управљања кризом на простору бивше Југославије и политичарима помогне у сагледавању дугорочних последица ситуације у оквиру америчког и савезничких интереса и циљева. У тексту се подразумева да је циљ САД и међународне заједнице (ОУН), а посебно ЕУ и Северне Америке, успостављање дугорочног мира на територији бивше Југославије, уз осигуравање политичког, економског и социјалног решења питања безбедности у том делу Европе. Подразумева се и то да САД и њихови савезници имају непосредне заједничке интересе за осигурање и одржавање мира и безбедности у Европи, како би превентивно могли да утичу на сукобе и непријатељства, дејствујући према традиционалним и новоискрслим тачкама сукоба у региону.

Прихватљиво и разумно „решење“ кризне ситуације у бившој Југославији не постоји у садашњој политичко-војној ситуацији која карактерише регион. Ипак, то не спречава САД и њихове савезнике, па и међународну заједницу, да покушају да умање штете и усмере кризу тако да се може контролисати и утицати на њен будући развој, што је у најширем међународном интересу. Због тога, треба учинити све да се подрже садашњи напори на смиривању кризе и да се, кроз мултилатералне активности развије превентивна дипломатија.

Процена будућих тенденција, ризика и опција

Формулишући средњорочно и дугорочно политику САД и њихових савезника према ситуацији и кризи на простору бивше Југославије, могу се издвојити три могућа правца развоја ситуације у наредних пет година:

1. Ситуација се може „побољшати“ путем посредовања ОУН и Међународне конференције о бившој Југославији. У то се могу убројати

Студија *Операције подршке миру и оружане снаге САД* израђена је у Институту за националне стратегијске студије САД, а одељак „Управљање кризом на простору бивше Југославије“ написао је Ендрју Беар (Andrew Bair), бивши официр за политичка питања и цивилне послове УНПРОФОР-а, доктор међународне политике са Елиотове високе школе за међународне односе у Вашингтону. Студија је изашла из штампе средином 1994. године, у издању Националног универзитета одбране из Вашингтона. Чланак Ендрјуа Беара дат је у интегралном преводу.

нека или сва побољшања у територијалном, политичком, војном, етничком, економском и системском погледу када је реч о односима између Хрватске, БиХ и СРЈ (аутор је употребио назив Савезна Република Југославија – прим. прев.).

2. Ситуација се може „погоршати“ у следећим случајевима: (а) обнављање најшире скале сукоба у Хрватској на територијама под контролом тзв. Републике Српске Крајине; (б) повећање или обнављање територијалних освајања босанских Срба и Хрвата на простору БиХ с намером да се босански муслимани лише свих територија (таква дејства би анулирала досадашње напоре на одржавању мира и подели на три етничке целине); (в) проширење кризе на простор Косова и Македоније, што би негативно утицало на ситуацију у Албанији, Бугарској, СРЈ, Грчкој и Турској.

Постоји, наравно, и комбинација наведених могућих ситуација.

3. Ситуација може остати „иста као до сада“. То подразумева да нису постигнути договори ни о једном важном питању, али и да је криза лимитирана на сада захваћене просторе. Међутим, то подразумева и настављање сукоба истим интензитетом без неких одлучујуће задобијених предности зараћених страна, посебно у Босни и Херцеговини.

Те процене не исцрпљују све могуће варијанте промене ситуације. Оне само групишу развој, правце и догађаје који, веома уопштено, утичу на исход и заснивају се на фактима и претпоставкама размишљања о будућности региона.

Политика САД и савезника стално поставља питање да ли је кризна ситуација на простору бивше Југославије релевантна и опасна по интерес САД и савезника. Одговор би требало да буде „НЕ“, ако се гледа само на америчку политику и ако би се ситуација побољшала, јер, заиста, интереси савезника и САД не би били битно угрожени. Међутим, одговор је „ДА“, ако би се ситуација погоршала.

Ако би се ситуација погоршала, онда би се криза проширила на Косово. У том случају, Албанија, Бугарска, Грчка, СРЈ и Турска би, вероватно, ушле у отворени оружани сукоб. Сви политички и војни лидери региона се слажу у једном: ако дође до оружаних сукоба на Косову, „општи балкански сукоб би одмах захватио Македонију, Албанију, Бугарску, Грчку и, вероватно, Турску“. Може се спекулисати с милијардама узрока, случајева и догађаја, али би, постепено, сви балкански чиниоци били увучени у конфликт; ипак, могуће је извући неке од хипотетички одлучујућих чинилаца који би проузроковали рат:

1. Влада СРЈ појачава своје радикалне захтеве. Замењен је „умерени“ председник СРЈ Добрица Ћосић. Вођа Српске радикалне странке (СРС) Војислав Шешељ, задобија већу власт и утицај у Савезној скупштини и представља другу политичку снагу после Социјалистичке партије Србије (СПС). Уз то, Шешељево утицај над војском се повећава, што је он демонстрирао успешним смењивањем групе генерала и високих официра Војске Југославије. Најзад, Шешељ успева да преузме

већину у власти у Београду и намеће своју коалициону владу у веома оштрој нелојалној борби.

2. Влада СРЈ почиње нагло да се „србизује“. Тензије између Србије и Црне Горе се повећавају, а појачавају се српске интенције да се редукује политички и законски статус Црне Горе кроз нови федерални устав. Те активности утичу на поларизацију друштва и мишљења у Црној Гори, а националистички црногорски покрет настоји да оформи независну и суверену Црну Гору ван СР Југославије. Дезинтеграција СРЈ би вероватно изазвала војни сукоб између Србије и Црне Горе, што би охрабрило Албанце на Косову да предузму сличну акцију.

3. Тензије грађанског, економског и социолошко-културног карактера на Косову нагло расту, посебно између албанске већине (1,8 милиона) и српске мањине (200.000 становника). Разни етнички албански званичници и други политички лидери на Косову почињу јавне дискусије о сецесији Косова, а многи српски политичари изјављују да територија Косова никад неће бити издвојена од матице, будући да је то „колевка Српства“. Чланови албанског руководства дижу глас против „комунистичке диктатуре“ Србије. Уз то, долази до сукоба између косовске илегалне полиције и граничних јединица ВЈ, што повећава тензије.

4. Сукоб на простору БиХ могао би да уђе у фазу преговора на Међународној конференцији о бившој Југославији на основу „реалности на терену“, као основе за комплетно решење кризе. Тада би председник Србије имао више времена и могућности (финансијских и војних) да своју стратегију усмери ка уједињењу Срба у једну, још увек недефинисану државу-нацију.

5. У одсуству напретка у преговорима око зона под заштитом ОУН (УНПА), поново би могло да дође до избијања оружаних сукоба између хрватских и српских снага, што би Србија и СРЈ могле да искористе као претекст за улазак у рат на страни српске мањине, не само у Хрватској и БиХ него и на Косову.

6. Савезна Република Југославија пролази кроз велике економске тешкоће, проузроковане санкцијама наметнутим од ОУН. У септембру 1993. просечни породични приход је био један амерички долар месечно. Тада је инфлација била виша од 2.000 одсто. Дошло је до nestaшице шећера, брашна, петролеја, соли и млека. Цене електричне енергије, воде и телефонских услуга су се пеле метеорском брзином. Штрајкови јавних служби и радника у производним предузећима, лекара, учитеља и других, били су масовна појава. Међутим, санкције нису уништиле СРЈ, мада су сасвим ограничиле могућности да се ситуација стабилизује и сачува српско јединство. Тешко је сада ocenити који од процењена три правца развоја ситуације има највише изгледа за реализацију. Ипак, одлучујући чинилац за пресуђивање биће држање и потези владе Србије и њене могућности да оствари планове за регионалну хегемонију, који се манифестују кроз уједињење српског народа на Балкану.

Решење за судбину Срба у Крајини, на Косову и у Македонији још није нађено. Наравно, ни судбина Срба у БиХ још није решена. Ипак, колико-толико, признаје се „стање на терену“ и назире готовост Међународне конференције о бившој Југославији и ОУН да прихвате трипартитно територијално решење, што би задовољило захтеве Срба на том простору. Као последица, што би било неопрезно и неодговорно, могло би се десити да се сукоби прелију изван граница будуће Југославије. То би имало значајне негативне реперкусије, а пре свега, следеће:

- рат у југоисточној Европи;
- масовну појаву избеглица у земљама источне и централне Европе (7–10 милиона), што би дестабилизovalo тек успостављене демократске системе у новоустањеним демократијама тих земаља. У више западноевропских земаља, посебно у Немачкој и Француској, појавио би се огроман број избеглица, што би изазвало стрес становништва тих земаља и појаву националистичких и неоизолационистичких политичких потеза у годинама које долазе;
- на највишем нивоу у ОУН, НАТО и ЕУ дошло би до узајамних оптужби за неуспех у решавању кризе на Балкану. Посебно би кохезија НАТО-а била уздрмана због ставова више њених чланица у вези с евентуалним војним ангажовањем у сукобу Грчке и Турске;
- други регионални чиниоци, посебно периферијске републике бившег СССР-а, могли би да преко балканског сукоба покушају остварење својих парцијалних циљева.

Има, наравно, још много других могућих реперкусија, али то су најзначајнији чиниоци могућег проширења сукоба. Ипак, многи од њих немају никакве изгледе, јер, једноставно, ниједна земља у Европи неће да их прихвати, а не одговарају ни Северној Америци, нити међународној заједници.

Управљање кризом помоћу стратегије концентричних садржаја

Сједињене Америчке Државе и њихови савезници, као и међународна заједница, настоје да стратегију управљања кризом на простору бивше Југославије не испуштају ван контроле и ван оквира садашње конфронтације. Та стратегија могла би да се преведе на следеће циљеве:

– Садржај кризе мора да остане у оквирима садашњих сукоба како би се избегла хоризонтална ескалација сукоба и неспоразума. То подразумева да се појава новог агресора или нове сукобљене стране неће толерисати, нити дозволити.

– Контрола кризе подразумева превенцију против интензификације сукоба, која би се „прелила“ ван захваћених простора.

Стратегија која се предлаже јесте „Стратегија концентричних садржаја“. Значајан елемент те стратегије је постојећа војна сила ОУН – УНПРОФОР, који би у времену од три до пет месеци изградио систем политичко-војних садржаја, који би се међусобно односили као концен-

трични кругови око и унутар простора бивше Југославије. Примена стратегије би обухватала три фазе:

Фаза I. Ангажовање САД и Русије на билатералној и партнерској основи. Сједињене Америчке Државе су једина нација способна да преузме одговорност вође и иницијатора. Русија може да игра кључну улогу у утицају на Србе онда када запад то није у стању. Билатерално лидерство „великих сила“ може да допринесе политичком решењу кризе. Ангажовање Русије је значајно као подршка међународне акције и као потенцијалног учесника будућих међународних активности. Из тога произилази да би партнерство двеју светских сила било одлучујуће и у решавању спора на нивоу Савета безбедности Уједињених нација.

Фаза II. Ангажовање америчких и руских савезника кроз НАТО, ЕУ, Савет НАТО, Организацију о европској безбедности и сарадњи. Само јединствени фронт свих међународних чинилаца, укључујући САД и Русију, као најјаче нације Европе, може да испољи одлучујући утицај на прихватање и поштовање политичких и војних решења на плану смирења кризе.

Фаза III. Само јединствени фронт у комплекту од три концентрична круга око и унутар бивше Југославије, преко превентивног распореда и деловања „плавих шлемова“, може да дâ позитивне резултате. Тамо где трупе не могу да се упуте, треба ангажовати суседне земље у специјалном партнерском односу да делују превентивном дипломатијом.¹

а. *Први спољни круг: део А.* Под превентивним развојем снага подразумева се развој снага на потенцијално осетљивим просторима на којима тренутно нема сукоба, али постоји опасност од погоршања ситуације:

(1) Развој снага у Албанији ради одвраћања СРЈ од агресије и контроле албанских снага ако би прелазиле на територију СРЈ (посебно на Косово), као и контроле избеглица са простора обе земље, што захтева снаге приближног еквивалента две америчке оклопне бригаде;

(2) Појачање већ постојећих трупа у Македонији да би се СРЈ одвратила од агресије, за шта је потребна још једна америчка оклопна бригада;

(3) Успостављање контроле над целокупним ваздушним простором бивше СФРЈ стварањем зона забрањеног летења и заштићених зона, што би реализовао НАТО;

(4) На основу резолуција Савета безбедности ОУН и позивом на њихову примену, остварити војну контролу у Јадранском мору ради превентивног деловања против било какве агресије било које стране у сукобу.

б. *Први спољни круг: део Б.* Под превентивном дипломатијом подразумева се ангажовање Мађарске, Бугарске и Румуније као „специјалних партнера“ да би се заокружила основица око кризног простора:

¹ Мисли се на земље потписнице „Партнерства за мир“ (прим. прев.).

(1) Ангажовање Мађарске подразумева осигурање њеног територијалног интегритета и њених суседа према Глави VIII Повеље ОУН у замену за уступање територије у случају потребе да се предузму неке конкретне војне активности;

(2) Ангажовање Бугарске и Румуније подразумева њихово потпуно придржавање слова донетих резолуција Савета безбедности Уједињених нација.

Ефекти који се очекују у првом спољном кругу требало би да воде локализовању сукоба на тачно одређени простор. Предложени ниво ангажовања снага је само приближан, и требало би да одврати сукобљене стране од даљих агресија.

в. *Средњи круг.* Подразумева се *очување УНПА-зона*, јер су све обухваћене спољним кругом. Оне би, у ствари, чиниле други круг. На тим просторима би требало разместити додатне батаљоне УНПРОФОР-а, који би осигурали имплементацију Венсовог плана без обзира на околности. То обухвата следеће:

(1) Демилитаризацију зона под влашћу локалних Срба и разоружање српских јединица, сем оних које су одређене за полицијске активности (те јединице биле би наоружане лаким оружјем);

(2) Уништење целокупног тешког наоружања (калибра већих од 20 mm), укључујући тенкове, артиљеријска и ракетна оруђа и средства и минобацаче, и стокирање, по систему „јединствен кључ“, целокупног осталог наоружања до калибра од 20 mm.

Под очекиваним ефектима подразумева се развој снага унутар спољног круга, уз постојеће (ојачане) снаге у УНПА-зонама, што од УНПРОФОР-а захтева потпуну имплементацију Венсовог плана, и то свим средствима, ако је потребно.

г. *Унутрашњи круг. Стабилизација војне ситуације у БиХ* подразумева стављање под војну контролу целокупне територије Босне и Херцеговине. Општа ситуација на том простору још увек еволуира кроз активности Међународне конференције о бившој Југославији и креће се ка признавању трипартитне поделе територије бивше Босне и Херцеговине. Међутим, многобројни чиниоци војне природе утичу на спору примену плана за БиХ, што се одражава и на ситуацију на терену. Стабилизација војне ситуације подразумева следеће:

(1) Контролу целокупног простора БиХ снагама УН за очување мира дуж усаглашених линија раздвајања (око 10 додатних батаљона на већ постојеће снаге);

(2) Контролу прилаза и покрета војних снага око граница БиХ и дуж међународних комуникацијских праваца (око 10 батаљона);

(3) Уништење свег наоружања калибра већег од 20 mm, укључујући тенкове, артиљеријска и ракетна средства и минобацаче. Стокирање по систему „јединствени кључ“ свег (или што је могуће више) оружја калибра до 20 mm, што захтева снаге од шест до осам батаљона.

Очекивани ефекти су примена трипартитног плана поделе територије, ако она буде прихваћена, и прекид ратног сукоба.

Применом дипломатије, предвиђене фазама I и II, и применом војне силе, предвиђене фазом III, ОУН би могле да успоставе мир у БиХ и УНПА-зонама. Истовремено, морају се наставити преговори између зараћених и сукобљених страна како би се нашло комплексно решење за цео простор захваћен кризом. Основни елементи преговора су:

- омогућавање Србима у УНПА-зонама да уживају пуну аутономију на основу постигнутих договора;
- гаранција мањинама да уживају сва људска, политичка, етничка и економска права према хрватском Уставу и споразумима између Хрвата и мањина;
- обезбеђење раздвајања и демобилизације војних снага у БиХ, под контролом УНПРОФОР-а;
- обезбеђење спровођења привремених владиних прописа и закона до поделе на етничке провинције и управно-административне српске, хрватске и муслиманске целине у БиХ;
- осигурање поштовања међународно признатих граница и унутрашњих линија раздвајања;
- успостављање правног система и поштовање људских права, уз повратак избеглица;
- осигурање неометаног приступа и коришћења међународних комуникацијских праваца.

Запажања и закључци

Корист од примене стратегије концентричних садржаја је у томе што се без ње не може гарантовати локализација кризе само на простор бивше Југославије, нити спречити њено преливање на простор целокупне југоисточне Европе. Ако политички организми међународне заједнице оцене да криза достиже недозвољени ниво, та стратегија омогућава да се опасности од ширења сукоба редукују на безбедну меру.

Мора се признати да су цена и политички, економски и војни ризици несразмерни простору, али су примерени стрепњама међународне заједнице и окружења простора бивше Југославије. Међутим, ако би се сукоб проширио, штете би биле много веће, а губици, чак и на нивоу целокупне међународне заједнице, изузетно велики. У том оквиру, имплементација стратегије концентричних садржаја можда не би гарантовала потпуни успех, али би омогућила да се постигне циљ. У ствари, само успостављање спољњег круга омогућило би локализовање сукоба, што је већ успех. Цена успостављања тог круга је релативно ниска, а омогућава успостављање унутрашњих кругова. Најзад, кад се потпуно успостави и унутрашњи круг, зараћене и сукобљене стране ће бити приморане да пронађу политичко, разумно решење кризе. Осим наведеног, успешна примена стратегије концентричних садржаја, на нивоу међународне заједнице, а посебно САД, допринела би учвршћивању њиховог угледа и сигурности, односно омогућује следеће:

– Имплементација усвојених и предложених мера учврстиће кохезионе везе САД и савезника и моћ у супротстављању кризама, што ће допринети бољем схватању и организацији у контроли етничких, шовинистичких, националистичких и других сукоба у будућности;

– Примена нових метода омогућиће успостављање стабилности у Европи преко већ постојећих безбедносних структура, као што су ОУН, НАТО, Скупштина НАТО, ЕУ и ОЕБС. Уз то, НАТО ће, вероватно, бити одређен као координатор и главни реализатор војних активности због своје организованости, постојеће структуре снага и стратегије, посебно кад је реч о управљању и контроли криза;

– Примена нових метода обухвата и учешће у активностима Русије и земаља централне и источне Европе, што ће учврстити везе између НАТО-а и остатка Европе у периоду после „хладног рата“. Сем тога, у конкретном случају, очекује се и напредак због традиционалних веза Руса и Срба;

– Демонстрира се политичка и војна моћ Европе и Северне Америке и њихова способност да заједнички делују. Тај процес стабилизације и изградње новог система јавне безбедности биће, уједно, и сигнал упозорења потенцијалним изазивачима криза, посебно земаља на периферији бившег Совјетског Савеза;

– Најзад, а то је и најзначајније, примена стратегије концентричних садржаја учврстиће лидерску позицију САД у наступајућој ери, што ће им обезбедити супремацију на политичком, дипломатском, економском и војном плану. Разуме се да стратегија концентричних садржаја треба да помогне решење сукоба и кризе на простору бивше Југославије, јер се, у ствари, на том примеру ствара модел будућих дејстава. Ипак, политичари процењују да би криза могла да измакне контроли и да се претвори у неконтролисани рат на простору југоисточне Европе. Стога, стратегија концентричних садржаја може да буде значајан инструмент у спречавању ширења рата.

Узпут, решиће се и многа друга питања значајна за будућност супремације САД и Запада у светским оквирима. Једно од најважнијих јесте спречавање даљег цепања Европе и ширења сукоба без контроле.